

УДК 327.8

**XXI ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ПАЛЕСТИНАЛЫҚТАРДЫҢ ЕВРЕЙЛЕРГЕ
ҚАРСЫ КӨТЕРЛІСІ – ИНТИФАДА ӘЛ-АҚСА**

Сәрсенғалиева Амангүл Сәрсенғалиқызы

amangul.sarsengalieva@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ халықаралық қатынастар факультеті, шығыстану
кафедрасының 2 курс магистранты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – С.А. Төлеубаева

«Интифада әл-Ақса» 1987 және 1994 жылдар аралығында Газа секторында Палестина автономиясының құрылуымен аяқталған алғашқы интифаданың жалғасы болып табылады. Интифада Палестина қақтығысы мысалында әлемдік жүйедегі стихиялылық пен басқарушылық арасындағы тұрақсыз тепе-теңдікті барынша дәл көрсетеді. Таяу Шығыстағы күрес әдісі ретінде интифада алғаш рет Израиль басып алған Палестинаның араб территорияларында пайда болды [1, 308-400 б.].

28 қыркүйек 2000 жылы Израильдің саяси қайраткері **Ариэль Шарон** мұсылмандардың мешіті (Әл-Ақса мешіті) орналасқан Иерусалимнің шығыс бөлігіндегі ғибадатхана тауына барғаннан кейін, Таяу Шығыстағы жағдай тағы да шиеленісе түсті: **екінші интифада** басталды. Тауға жиналғандар оны **«өлтіруші»** деп айқайлап қарсы алды. А. Шарон кеткеннен кейін жиналғандар израильдік сарбаздарға тастарды, орындықтарды, коқыс жәшіктерін және басқа заттарды лақтыра бастады. Жауап ретінде полицейлер резеңке

оқпен оқ жаудырды. Иерусалимде палестиналықтар мен Израиль әскерлері арасында қақтығыстар басталды, олар көп ұзамай Иордан өзенінің Батыс жағалауы мен Газа секторына таралды. Осы жағдайларда, 4 қазан 2000 жылы, АҚШ мемлекеттік хатшысы **Мадлен Корбел Олбрайттың** делдалдығымен Израиль премьер-министрі Э. Барак пен Палестина автономиясының президенті Я. Арафат Таяу Шығыстағы зорлық-зомбылықтың өршіп тұрған толқынын тоқтату мақсатында кездесті. Алайда келіссөздер ештеңеге әкелмеді. Иордан өзенінің батыс жағалауында және Газа секторында қантөгісті тоқтату туралы келісімге ешқашан қол қойылмаған еді [2]. 2000 жылдың 27 қарашасында АҚШ Конгресінің бұрынғы мүшесі Дж. Митчелл басқарған комиссия зорлық-зомбылықтың пайда болу фактілерін тергеуді бастады. Комиссияның есебі Дж. Митчелл өз қызметінің нәтижелері бойынша 2001 жылы 21 мамырда, атап айтқанда, онда екі қақтығысушы тарапқа Таяу Шығыстағы зорлық-зомбылықты қалай тоқтатуға, сондай-ақ бейбітшілік туралы келіссөздерді қайта бастауға болатындығы туралы ұсыныс болды. 2000 жылдың желтоқсанында АҚШ президенті Билл Клинтон соңғы бірнеше айда билікте болған кезде палестина-израиль қақтығыстарын шешуде өзінің бейбіт жоспарын ұсынды. Атап айтқанда: **«аумақтық алмасу мүмкіндігімен Иордан өзенінің Батыс жағалауы мен Газа секторында Палестина егемендігін орнату»**. Бұл жоспардың ең маңызды құрамдас бөлігі де палестиналық босқындардың оралу құқығы жарияланды. Палестина-израиль қақтығысын реттеудің жоғарыда аталған жоспарын Израиль премьер-министрі Э. Барак пен Палестина автономиясының президенті Я. Арафат 2000 жылғы 19-23 желтоқсанда Вашингтонда өткен кездесуінде талқылады, бірақ екі жанжалдасушы тараптың өкілдері бір-бірін айыптай отыра, тағы да келісімге келе алмады [3, 296 б.].

21-27 қаңтар аралығы 2001 жылы Таба қаласында (Египет) сол кезде президент **Kiivi Джордж Буш** бастаған республикашылдар билікте болған АҚШ-тың араға түсуімен тұрақты мәртебе туралы келіссөздер қайта-қайта жүргізілген жаңа саммит өтті. Израиль мен Палестина делегациялары соңғы алты күнде екі тарап арасында тұрақты келісімге қол жеткізу үшін байыпты, терең және практикалық келіссөздер жүргізді. Табадағы келіссөздер өзінің оң атмосферасында және әр тараптың ұлттық қажеттіліктерін, қауіпсіздік қажеттіліктерін және шұғыл қажеттіліктерін қанағаттандыруға өзара дайындығын білдіруде бұрын-соңды болмаған. Келіссөздер топтары төрт негізгі тақырыпты талқылады: *босқындар мәселесін, қауіпсіздік шекаралар және Иерусалим мәселелерін, олардың арасындағы қақтығысты тоқтататын және екі халыққа да бейбітшілік орнататын тұрақты келісімге қол жеткізу*. Екі тарапта президент Клинтон ұсынған идеяларды, олардың тиісті ескертпелерін ескерді [4].

Алайда Таяу Шығыстағы жағдай шиеленісе берді. Жалпы халықаралық қауымдастық, ең алдымен БҰҰ Таяу Шығыстағы оқиғалардың дамуына қатты алаңдаушылық танытты. Осылайша, зорлық-зомбылықтың күрт ушығуынан қорыққан БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі Таяу Шығыстағы жағдайға байланысты 1980 жылғы 30 маусымдағы №476, 1980 жылғы 20 тамыздағы №478, 1990 жылғы 12 қазандағы №672 және 1996 жылғы 28 қыркүйектегі №1073 және басқа да тиісті қарарларға сілтеме жасай отырып, 2000 жылғы 28 қыркүйектен бастап болған көптеген қайғылы оқиғалар мен жарақаттарға, негізінен палестиналықтар арасында қатты алаңдаушылық білдіре отырып 2000 жылдың 7 қазанда №1322 қарарын қабылдады. Қауіпсіздік Кеңесі қақтығысты реттеу Израиль мен араб тараптары арасындағы келіссөздер негізінде бейбітшілікке шақыратын №242 (1967 ж.) және №338 (1973 ж.) қарарларға негізделуі керек екенін растады. Сонымен қатар қабылданған қарарда А. Шаронның ғибадатхана тауына сапарын **«арандатушылық»** деп айыптап және бұл сапарға, сондай-ақ Израиль басып алған басқа аумақтардағы кейінгі зорлық-зомбылыққа, атап айтқанда палестиналықтарға қарсы күш қолдануға өкініш білдірді. Кеңес соғыс қимылдарын дереу тоқтатуға және келіссөздерге оралуға шақырды, сонымен қатар

Израильді соғыс кезінде азаматтық тұрғындарды қорғау туралы төртінші Женева конвенциясына сәйкес өз міндеттерін орындауға шақырды [5].

2000 жылдың қазан айында БҰҰ Бас хатшысы К. Аннан Таяу Шығыстағы зорлық-зомбылықты тоқтатудың, сондай-ақ Таяу Шығыстағы бейбітшілік үдерісін жандандырудың шұғыл шараларын іздестіру мақсатында Э. Баракпен және Я. Арафатпен кездесу үшін Египетке барды. Оның үстіне Шарм-Әш-Шейхте Израиль премьер-министрі мен Палестина автономиясының президенті арасындағы келіссөздер де халықаралық делдалдықпен өтті. Мәселен, саммитке оны ұйымдастырушы Египет президенті Х. Мүбарак, АҚШ президенті Б. Клинтон, Иордания королі Абдалла II, Еуропалық Одақтың сыртқы саясат және қауіпсіздік жөніндегі жоғары өкілі Дж. Солана қатысты. Саммиттің басты мақсаты Израиль мемлекеті мен Палестина арасындағы текетіресті қалай тоқтату және қақтығысты түпкілікті реттеу үшін келіссөздер процесін жандандыру туралы келісімге келу болды.

2000 жылы 1 қарашада Израиль премьер-министрі Э. Барак пен Палестина автономиясының президенті Я. Арафат бітімге қол қойғанына қарамастан, жағдай шиеленісе берді. 2000 жылы 13 қарашада Израиль күштері Иордан өзенінің батыс жағалауы мен Газа секторындағы палестиналық елді мекендерге блокада жасап, қақтығыстарға қарсы операция бастады. Содан кейін палестиналық террористердің қатысуымен террористік актілердің сериясы (барлығы 100-ге жуық) басталды, олар негізінен жастар ұсынған, олардың жаппай санасы экстремистік идеялардың әсеріне қатты ұшырады.

Осы жағдайларда, 2002 жылы 16 маусымда Израиль үкіметі халықаралық қауымдастық кейіннен айыптаған әрекеттерді жүзеге асырды, атап айтқанда: Израиль шекарасында Иордан өзенінің Батыс жағалауын және жалпы ұзындығы бірнеше жүз шақырым болатын Газа секторымен қорғаныс құрылымдарының тұтас желісі болып табылатын **«Қауіпсіздік қорғаныс»** деп аталатын құрылыстың басталуы. 2003 жылы 28 қаңтарда А. Шарон Израиль премьер-министрі лауазымына қайта сайланды. Ясир Арафатпен жеке кездесулерден бас тарта отырып, ол Палестина автономиясының өкілдерімен бірнеше рет кездесті: мысалы, 17-18 мамыр 2003 жылы А. Шаронның Палестина автономиясының премьер-министрі Махмуд Аббаспен алғашқы кездесуі, ал 28 мамыр 2004 жылы екінші кездесуі өтті. Алайда, **«интифада әл-Ақса»** оның құрбандарының саны өсуін жалғастырды: 2005 жылы 1 қаңтардағы жағдай бойынша, екі қақтығысушы тарап арасында қаза тапқандардың жалпы саны 4540 адамды құрады, ал ондаған мың адам жарақат алды. Мұндай жағдайда халықаралық қауымдастық жер шарының осы аймағындағы зорлық-зомбылық тоқтату үшін Таяу Шығыста болып жатқан жағдайларға көбірек назар аудару бастады.

2002 жылғы наурыз-сәуір айларында палестина-израиль қақтығысы аясында айтарлықтай сипаттағы шиеленістер болған кезде, БҰҰ Таяу Шығыстағы жағдайды қалыпқа келтіруге бағытталған іс-әрекеттерін күшейтті: бұл ең алдымен, БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің 2002 жылғы 12 наурыздағы №1397 қарары, сондай-ақ БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің 2002 жылғы 30 наурыздағы № 1402 және №1403 қарарлары халықаралық тең қоғамның екі жанжалдаушы тарапқа да зорлық-зомбылықты дереу тоқтатуға шақыруы болды [6]. Бұған дейін, 2002 жылы 17 ақпанда Сауд Арабиясы тақ мұрагері **Абдулла бен Абдул-Азиз** палестина-израиль қақтығысын реттеу туралы ұсыныстарын алға тартты [8]. Көп ұзамай Сауд Арабиясы 2002 жылы 27-28 наурызда Бейрутта (Ливан) өткен кезекті саммит барысында араб елдерінің қарауына өз жоспарын ұсынды. **«Аумақтың орнына бейбітшілік»** қағидатына негізделген жоспарды мақұлдай отыра, оны **«Араб әлемінің бастамасы»** деп атады және оның мәні келесі тармақтарды қамтыды:

1. Бейбітшілік үшін Израильге 1967 жылғы «Алты күндік» соғыс нәтижесінде басып алынған Палестинаның жерлерінен кету туралы ұсыныс;

2. Батыс жағалауында және астанасы Шығыс Иерусалимде орналасқан Газа секторында тәуелсіз Палестина мемлекетінің құрылуы;

3. Палестина босқындарының мәселесін шешу [7].

2002 жылы Таяу Шығыстағы жағдайды халықаралық негізде қалыпқа келтіру ісінің тағы бір жаңа нысаны қалыптасты, атап айтқанда, *«Төрттік»* (немесе *«квартет»*), оның құрамына БҰҰ-мен қатар Таяу Шығысты реттеу процесінің екі тең демеушісі – АҚШ пен Ресей, сондай-ақ Еуропа Одағы (ЕО) кірді. 2003 жылы 30 сәуірде *«төрттік»* деп аталатын бірлескен елдер тобы Таяу Шығыстағы қақтығысты реттеу жоспарын ұсынды, ол *«Жол картасы»* деп аталды. Атап айтқанда, мақсат ретінде мыналар жарияланды: *«2005 жылға қарай палестина-израиль қақтығысын түпкілікті және жан-жақты реттеу»*. Ол үшін *«Жол картасы»* екі қақтығысушы тарапты бейбітшілік пен қауіпсіздікте бірге өмір сүретін екі мемлекеттің құрылуына әкелетін параллель және бірлескен шаралар қабылдауға шақырады. БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің №242, №338 және №1397 қарарлары *«Жол картасы»* іс жүзінде іске асырудың негізі болуға тиіс. 2003 жылғы мамыр-маусым айларында екі қақтығысушы тарап Израиль мемлекеті және Палестина автономиясы Таяу Шығысты реттеу процесінің негізі ретінде *«Жол картасын»* қабылдады [8, 168-175 б.].

2003 жылғы 19 қарашада БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі *«төрттік»* дайындаған *«Жол картасын»* тараптардың өз міндеттемелерін орындауы негізінде екі мемлекеттің пайда болу принципіне сәйкес палестина-израиль қақтығысын тұрақты түрде шешуге бірауыздан мақұлдады. Арнайы қабылданған қарарда БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі *«екі мемлекет қауіпсіз және танылған шекаралар шегінде қатар өмір сүретін орын ретінде»* өңір туралы өзінің көзқарасын растады. Нәтижесінде, Израиль мемлекеті мен Палестина автономиясы *«Жол картасын»* реттеу процесінің негізі ретінде қабылданғандықтан, олар көп ұзамай алға қарай маңызды қадамдар жасады. 2003 жылғы 27 маусымда олардың арасында қауіпсіздік мәселелері бойынша екіжақты келісімге қол қойылды, ал тағы екі күннен кейін бітімге қол жеткізілді, алайда ол көп ұзамай бұзылып, Таяу Шығыстағы зорлық-зомбылық қайта жанданды. Осы жағдайларда, 2003 жылғы 1 қазанда Израиль үкіметі *«қауіпсіздік қабырғасының»* құрылысын жандандыру туралы шешім қабылдады, осыған байланысты 2001 жылғы 21 қазанда БҰҰ-да пікірталастар басталды. Олардың нәтижесі Израильге аталған әрекеттерді тоқтатуға шақырған шешім болды.

2003 жылы 8 желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясының бастамасымен *«қауіпсіздік қабырғасын»* салу мәселесі бойынша Халықаралық Сотқа үндеу жасалды: бұл мәселе 2004 жылғы 23-25 ақпанда талқыланды және Израильдің халықаралық құқық тұрғысынан әрекет етуі *«заңсыз»* деп бағаланды, ол 2004 жылғы 9 шілдеде түпкілікті расталды. Нәтижесінде халықаралық қоғамдастық өкілдері Израильді *«қауіпсіздік қабырғасының»* салынған бөлігін жоюға кірісуге және болашақта оның құрылысын тоқтатуға шақырды. 2004 жылғы 20 шілде осыған байланысты БҰҰ Бас Ассамблеясы арнайы қарар қабылдады. Осы арада 2004 жылдың 2 ақпанында Израиль үкіметі бұл жолы Палестина-Израиль жанжалын шешу үдерісіне тікелей қатысты жаңа бастама көтерді. Бұл А. Шарон ұсынған *«Біржақты соғыс жоспары»* болды, оған сәйкес Газа секторындағы еврей елді мекендерін, сондай-ақ Иордан өзенінің Батыс жағалауының бір бөлігін жою көзделді. А. Шаронның өзі кіретін *«Ликуд»* оңшыл блогы Израиль премьер-министріне оппозицияда тұрғанына қарамастан, 2004 жылы 26 қазанда Израиль Кнессеті *«біржақты шығу жоспарын»* бекітті.

2004 жылы 11 қарашада Париж маңындағы Перси де Клармарт әскери госпиталінде емделіп жатқан кезде, Палестина автономиясының президенті Ясир Арафат қайтыс болды. Ясир Арафат қайтыс болғаннан кейін Палестина билігін Ясир Арафаттың адал жақтаушылары – *«ескі гвардия»* деп аталатын триумвират басқарды [9, 108 б.]. Көп ұзамай Махмуд Аббас Палестина автономиясында билікке келді, ол 2005 жылы 9 қаңтарда Палестина автономиясының президенті қызметіне кіріскен Ясир Арафаттың орнын басты:

кейін Палестина автономиясында президенттік сайлау өтіп, онда М. Аббас 62,3% дауыс жинап, толық жеңіске жетті. Осыдан кейін Израиль мемлекеті мен палестиналықтар арасындағы 2000 жылы іс жүзінде үзілген диалог, жалпы Таяу Шығыстағы бейбітшілік үдерісі қайта басталады деген үміт болды.

Расында да, Израиль премьер-министрі А. Шарон көп ұзамай Палестина автономиясының жаңа президентімен кездесуге дайын екенін мәлімдеді. Алға қарай, 2005 жылдың 10 қаңтарында А. Шарон Израильде оңшыл *«Ликуд»* блогының, сондай-ақ Лейбористік партияның (Ш. Перес және т.б.) өкілдері кірген жаңа коалициялық үкіметті құра бастады. 2005 жылғы 8 ақпанда Израиль мемлекеті мен палестиналықтар арасындағы диалог қайта жанданды: Шарм-эш-Шейхте АҚШ қолдаған Египет пен Иорданияның қолдауымен Израиль премьер-министрі А. Шарон мен Палестина автономиясының президенті М. Аббас арасында алғашқы кездесу өтті: екеуі де Таяу Шығыстағы 4 жылдан астам зорлық-зомбылық кезеңінің аяқталғанын жариялап, *«әл-Ақса интифадасының» аяқталғанын салтанатты түрде жариялады.* Көп ұзамай Израиль әскерлерін Батыс жағалаудағы және Газа секторындағы Палестина елді мекендерінен біртіндеп шығару басталды. Алайда, барлық палестиналықтар бұл жаңалықты құлшыныспен қабылдаған жоқ: радикалдар қайтадан шешілмейтін ұстанымға ие болды. Олар Израиль мемлекетін жою үшін күрестен бас тартқан жоқ және террористік актілерді жалғастырды: мысалы, 2005 жылы 25 ақпанда Тель-Авивте палестиналық террористердің қатысуымен тағы бір экстремистік шабуыл орын алды, нәтижесінде 5 адам қаза тауып, 40-тан астам адам жарақат алды. Алайда, 2005 жылғы 17 наурызда Каирде Палестина автономиясы басшылығының өкілдері, сондай-ақ ПҚҚ аясында жұмыс істейтін тағы 17 палестиналық ұйым, оның ішінде *исламдық қарсыласу қозғалысы «ХАМАС»* және *«Ислам джихады»* 2005 жылдың соңына дейін Израиль палестиналықтарға қарсы белсенді әрекеттерін тоқтатқан жағдайда тыныштық атмосферасын сақтауға уәде берді.

«Төрттік» өкілдерінің *«Халықаралық валюта қоры»* және *«Халықаралық қайта құру және даму банкі»* басшылығымен келіссөздер барысында маңызды шешімдерге қол жеткізілді, оның қорытындысы бойынша Палестина автономиясын дамытуға көмек көрсету жолдарын анықтайтын мәлімдеме қабылданды. Жалпы халықаралық қауымдастық Палестина автономиясының жаңа басшылығына 2005 жылы 1,2 миллиард доллар, оның ішінде АҚШ-тан 350 миллион доллар, ЕО-дан 330 миллион доллар бөлуге уәде берді. Сонымен қатар, М. Аббас араб елдерінен қосымша 500 миллион доллар алуды көздеді.

2006 жылы 5 қаңтарда А. Шаронды басып озған күтпеген ауру нәтижесінде ол Израиль премьер-министрінің міндеттерін физикалық түрде орындай алмады. Израиль премьер-министрінің міндетін атқарушы Э. Олмерт палестиналықтармен татуласу саясатын жалғастыруға ниетті екенін мәлімдегенімен, Таяу Шығыста бейбітшілік орнату перспективалары күрделі бола бастады. Өйткені, бір жағынан, 2006 жылы 28 наурызда Израильде белгіленген парламенттік сайлау қарсаңында А. Шарон арнайы құрған *«Кадима»* партиясы, тіпті өзара көшбасшысы болмаса да, оларды жеңіп шықты: Э. Олмерт Израиль үкіметін басқаруға және сол арқылы сабақтастықты сақтауға мүмкіндік алды. Екінші жағынан, бұған 2006 жылғы 25 қаңтарда Палестинаның исламдық қарсыласу қозғалысы – *«ХАМАС»* өкілдерінің заң шығару кеңесінде өткен сайлаудағы жеңіс кедергі келтіруі мүмкін, олар Парламентте 132 орынның 76-ын алып, осылайша билеуші ФАТХ партиясын айналып өте алды (барлығы 43 орын). Осы шарттарда 2006 жылы 3-5 наурызда Ресейге исламдық қарсыласу қозғалысы – *«ХАМАС»* өкілдерінің келуі, Ресей Сыртқы істер министрі С.В. Лавров, жалпы палестиналықтар құлаған оқшаулаудан олардың шығуына ықпал ете алады, бірақ Палестина автономиясының жаңа басшылығы, егер қазір 2006 жылы 20 наурызда құрылған үкіметті ұсынатын, исламдық қарсыласу мүшелерінен тұратын болса ғана. ХАМАС ұйымы Фатхтың қатысуынсыз, Израильге қарсы ымырасыздықтан бас

тартады [10]. Бұл жерде, әрине, халықаралық қоғамдастық, ең алдымен «төрттік» (БҰҰ, АҚШ және Ресей Федерациясы, сондай-ақ ЕО) өз үлесін қосуы керек, өйткені дәл қазіргі уақытта екі қақтығысушы тарапқа да әсер етудің және сол арқылы олардың позицияларының барынша жақындасуына ықпал етудің нақты мүмкіндігі бар. Екінші жағынан, «төрттік» әлеуетін асыра айтудың қажеті жоқ, өйткені әлі күнге дейін жалғасып келе жатқан араб-израиль қақтығысының қатысушылары, ең алдымен, Израиль мемлекеті мен палестиналықтар бұл ұзақ қақтығысты тоқтатып, Таяу Шығысқа көптен күткен бейбітшілік әкеледі.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Чернер Ю., Кунц И. Моссад – первые полвека. – М., 2003, 512 с.
2. Arafat and Barak «enter direct talks» [сайт: The Guardian ресми сайты] URL: <https://www.theguardian.com/world/2000/oct/04/israel4> (Қараған уақыты: 10.03.2022)
3. Lockman Z., Intifada: The Palestinian Uprising against Israeli occupation paperback – October 1. – California, 1990, 368 p.
4. Taba summit (2001) [сайт: The israeli-palestinianconflict: ресми сайты] URL: <https://ecf.org.il/issues/issue/214> (Қараған уақыты: 01.03.2022)
5. Resolution №1322 [сайт: UN ресми сайты] URL: <http://unscr.com/en/resolutions/1322> (Қараған уақыты: 07.03.2022)
6. United Nations Security Council Resolution №1403 (2002) [сайт: The israeli-palestinianconflict: ресми сайты] URL: <https://ecf.org.il/issues/issue/128> (Қараған уақыты: 07.03.2022)
7. Ратификация «Арабской мирной инициативы» на саммите в Эр-Рияде [сайт: Информационный Центр Изучения Терроризма при Израильском Центре Специальных Исследований ресми сайты] URL: https://www.terrorisminfo.org.il/Data/pdf/PDF_18635_6.pdf (Қараған уақыты: 07.03.2022)
8. Лещеня И. А. Деятельность «Ближневосточного квартета» по урегулированию палестино-израильского конфликта в рамках проекта «Дорожная карта» (2003 - 2008). – Минск, 2000. – С. 168-180.
9. Киё А. Вопрос о Палестине и Организация Объединенных Наций. – Нью-Йорк, 2008, 137 с.
10. Израиль, палестинцы и мирный процесс [сайт: Министерство Иностранных Дел Израиля ресми сайты] URL: https://mfa.gov.il/mfarus/foreignrelations/peaceprocess/pages/peace_process_faq.aspx (Қараған уақыты: 09.03.2022)